

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Офіційний вісник України*. 2010. № 72/1 (спеціальний випуск). С. 15. ст. 2598. (Із змінами).
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2026 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради*. № 31, ст. 545. (Із змінами).
3. Скрипник Д. Поняття та особливі ознаки правових позицій Верховного Суду у кримінальному провадженні. *Публічне право*. 2020. № 4(40). С. 125–131. URL: <https://doi.org/10.32782/2306-9082/2020-40-14>
4. Скрипник Д. Правові позиції Верховного Суду у кримінальному провадженні: поняття, ознаки та класифікація. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. С. 215–218. URL: https://lsej.org.ua/2_2018/58.pdf
5. Сердюк В., Бабій А. Правовий висновок касаційного суду як інструмент забезпечення сталості та єдності судової практики. *Судово-юридична газета*. 2021. 15 березня. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/195911-pravoviy-visnovok-kasatsiyogo-sudu-yak-instrument-zabezpechennya-stalosti-ta-yednosti-sudovoyi-praktiki>
6. Стаднік І. В. Верховенство права: навчальний посібник. Вінниця. ДонНУ імені Василя Стуса. 2023. 104 с.
7. Юзько Т. М., Слугоцька В. М., Швець Л. В. Судова практика та правові позиції Верховного Суду як джерела права в умовах правової невизначеності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Т. 1, № 89. С. 454–460. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.1.65>
8. Берназюк О. О. Правовий висновок Верховного Суду як джерело суддівської правотворчості. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. С. 402–409.
9. Ільков В. Судове рішення як джерело права в адміністративному судочинстві України. *Національний юридичний журнал*. 2019. С. 67. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/4/part_1/13.pdf
10. Пільков К. Висновки Верховного Суду: формула висновку, його обов'язковість та механізм відступу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. С. 202–208. URL: https://repository.ndippp.gov.ua/bitstream/handle/765432198/743/Pilkov_LSEJ_Supreme_Court_Opinions_2023.pdf?sequence=1&isAllowed=y
11. Лупу Ю. Правові позиції Верховного Суду в адміністративних справах: поняття та межі обов'язковості. *Регулювання приватно-правових відносин в умовах воєнного стану в Україні: матеріали міжвуз. наук.-практ. конф.* (Київ, 29 верес. 2022 р.). Київ, 2022. С. 197–200.

УДК 347.2

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА СПІЛЬНОЇ СУМІСНОЇ І СПІЛЬНОЇ ЧАСТКОВОЇ ВЛАСНОСТІ

В. В. Вайзберг

Анотація. У статті досліджено особливості здійснення права спільної сумісної та спільної часткової власності, зокрема їх відмінності у правовому режимі, порядку реалізації прав співвласників та відчуження частки. Використано формально-юридичний, системний та порівняльно-правовий методи дослідження. Проаналізовано норми цивільного, сімейного та корпоративного законодавства, а також судову практику. Визначено ключові відмінності між видами спільної власності, особливості реалізації переважного права купівлі та наслідки його порушення. Сформульовано науково-практичні рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання.

Ключові слова: спільна власність, часткова власність, сумісна власність, переважне право, відчуження частки.

Вступ. Інститут права власності посідає ключове місце у системі цивільного права, оскільки визначає правові засади володіння, користування та розпорядження майном. Особливе значення в цьому контексті мають форми спільної власності, зокрема спільна сумісна та спільна часткова власність. Вони виникають у різноманітних життєвих ситуаціях – від сімейних правовідносин до підприємницької діяльності, що обумовлює необхідність їх чіткого правового регулювання.

Попри спільну природу, зазначені форми власності мають суттєві відмінності у правовому режимі, порядку здійснення прав співвласників, а також у способах розпорядження майном, зокрема відчуження частки. Це зумовлює потребу у комплексному аналізі їх особливостей та практичного застосування.

Актуальність дослідження обумовлена зростанням кількості правовідносин, пов'язаних із спільною власністю, а також наявністю численних проблем у правозастосовній практиці. Зокрема, значні труднощі виникають під час визначення правового режиму майна, порядку здійснення права спільної власності, а також під час відчуження частки у спільному майні. Особливої уваги потребує питання продажу частки у спільній частковій власності, реалізації

переважного права співвласників, а також відсутність чітких механізмів розпорядження майном у спільній сумісній власності без попереднього визначення часток. Нерідко це призводить до судових спорів та неоднозначного тлумачення норм законодавства. Отже, дослідження особливостей здійснення права спільної сумісної та спільної часткової власності є важливим як з теоретичної, так і з практичної позиції.

Отже, **мета** дослідження полягає у аналізі особливостей здійснення права спільної сумісної та спільної часткової власності, визначенні їх відмінностей, зокрема у порядку реалізації прав співвласників та відчуження частки у спільному майні, а також у доповненні науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення цивільного законодавства України.

Основний розділ. Правове регулювання спільної власності в Україні здійснюється насамперед нормами Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) та Сімейного кодексу України (далі – СК України), які визначають її поняття, види та особливості здійснення.

Відповідно до частини першої статті 355 ЦК України, майно, що є у власності двох або більше осіб (співвласників), належить їм на праві спільної власності. Водночас законодавець розрізняє два види спільної власності: спільну часткову та спільну сумісну [1].

Згідно зі статтею 356 ЦК України, спільною частковою власністю є власність двох або більше осіб із визначенням часток кожного з них у праві власності. Така частка є ідеальною, тобто визначається не в натурі, а у вигляді частини права на все майно.

Натомість, відповідно до статті 368 ЦК України, спільною сумісною власністю є власність двох або більше осіб без визначення часток кожного з них у праві власності. У цьому випадку частки співвласників вважаються рівними, якщо інше не встановлено законом або договором.

Особливе місце серед об'єктів спільної сумісної власності займає майно подружжя. Так, відповідно до статті 60 СК України, майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, на ім'я кого з них воно набуто або ким із них внесено грошові кошти [2]. До того ж стаття 63 СК України встановлює, що дружина і чоловік мають рівні права на володіння, користування і розпорядження майном, що належить їм на праві спільної сумісної власності.

Отже, законодавство України чітко розмежовує спільну часткову та спільну сумісну власність за критерієм визначеності часток співвласників, що має принципове значення для порядку здійснення прав та розпорядження майном.

Натомість визначення часток у праві спільної часткової власності означає юридичне закріплення обсягу прав кожного співвласника щодо спільного майна у вигляді ідеальної частки, яка може бути встановлена законом, договором або рішенням суду. Таке визначення зазвичай фіксується у відповідних правостановлюючих документах (договорі купівлі-продажу, дарування, свідоцтві про право власності тощо) або відображається у відомостях Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, де зазначається розмір частки кожного співвласника (наприклад, 1/2, 1/3 тощо). Це має важливе значення для здійснення правомочностей співвласників, оскільки саме від визначеної частки залежить обсяг їхніх прав на користування майном, участь у витратах, а також можливість самостійного розпорядження своєю часткою, зокрема її відчуження.

Ще однією відмінністю є підстава виникнення, зокрема, спільна сумісна власність зазвичай виникає на підставі закону (наприклад, у подружжя, осіб, які проживають однією сім'єю без шлюбу або у членів сім'ї, які набули майно в результаті спільної праці та за спільні грошові кошти), натомість спільна часткова власність частіше виникає на підставі договору або спадкування.

Наступною ознакою, що відрізняє спільну сумісну та спільну часткову власність, є особливості здійснення правомочностей співвласників. Здійснювати право власності співвласники залежно від виду спільної власності повинні: у праві спільної сумісної власності – спільно володіти та користуватися, а розпоряджатися за взаємною згодою, оскільки частки не визначені; у праві спільної часткової власності – володіти і користуватися з урахуванням визначених часток кожного співвласника, а розпоряджатися самостійно, але з урахуванням правил переважної купівлі-продажу частки іншими співвласниками.

Доцільно більш детально проаналізувати порядок відчуження майна у кожному з видів спільної власності та правові наслідки його порушення, що сприятиме глибшому розкриттю їх відмінностей.

У праві спільної сумісної власності. Положення цивільного та сімейного законодавства встановлюють презумпцію узгодженості дій подружжя під час розпорядження спільним майном. Так, згідно з частиною 2 статті 369 ЦК України та нормами статті 65 СК України, укладення одним із подружжя правочину щодо такого майна передбачає, що він здійснюється за мовчазної згоди іншого. Водночас відсутність фактичного погодження може мати юридичні наслідки: у разі, якщо правочин виходить за межі дрібних побутових, той із подружжя, чий права порушено, наділений правом оскаржити його у судовому порядку. У такому випадку підставою для звернення до суду є укладення договору без належної згоди другого з подружжя.

Окремі види правочинів, що стосуються спільного майна подружжя, підлягають підвищеним вимогам щодо форми погодження. Зокрема, у випадках укладення договорів, які потребують нотаріального посвідчення чи державної реєстрації, а також щодо відчуження цінного майна, згода другого з подружжя повинна бути виражена у письмовій формі. Водночас, якщо сам правочин підлягає нотаріальному посвідченню або реєстрації, відповідна згода також має бути засвідчена нотаріально. Такий підхід спрямований на належний захист майнових інтересів обох сторін.

Узагальнення наведених правових норм дає підстави стверджувати, що сам по собі факт укладення одним із подружжя договору щодо спільного майна без погодження з іншим не є безумовною підставою для визнання такого правочину недійсним. Вирішальне значення у цьому випадку має встановлення судом недобросовісності сторін правочину. Зокрема, необхідно довести, що не лише один із подружжя діяв без належної згоди, але й контрагент за договором був обізнаний або за обставинами справи повинен був бути обізнаний про спільний характер майна та відсутність відповідного погодження. Лише за наявності таких обставин правочин може бути визнаний недійсним у судовому порядку.

Отже, для оскарження правочину та визнання його недійсним позивачу необхідно обґрунтувати, що набувач майна був обізнаний про його належність до спільної сумісної власності подружжя, а також про відсутність згоди другого з подружжя на його відчуження.

Строк позовної давності для такої ситуації загальний – 3 роки, за винятком того, якщо розпорядження майна відбулося без згоди іншого співвласника за допомогою договору дарування, строк позовної давності для розірвання кого становить 1 рік відповідно до пункту 5 частини 2 статті 258 ЦК України.

У праві спільної часткової власності. Порядок продажу частки у праві спільної часткової власності визначений у статті 362 ЦК України і характеризується наявністю у співвласників переважного права її придбання. Це означає, що у разі наміру відчуження частки третій особі інші співвласники мають пріоритетне право на її купівлю за тією ж ціною та на тих самих умовах, за винятком випадків продажу з публічних торгів.

З метою забезпечення реалізації такого права продавець зобов'язаний письмово повідомити інших співвласників про намір продати свою частку, зазначивши її ціну та інші істотні умови договору. У разі, якщо співвласники відмовляються від реалізації свого переважного права або не здійснюють його у встановлений строк (один місяць – щодо нерухомого майна та десять днів – щодо рухомого майна з моменту отримання повідомлення), продавець набуває право відчужити частку будь-якій іншій особі. Якщо декілька співвласників виявили бажання скористатися переважним правом, продавець має дискреційне право обрати покупця серед них.

У випадку порушення переважного права купівлі співвласник має право звернутися до суду з вимогою про переведення на нього прав та обов'язків покупця. Водночас обов'язковою умовою є внесення позивачем на депозитний рахунок суду грошової суми, яка відповідає ціні договору. До таких вимог застосовується спеціальна позовна давність тривалістю один рік.

Аналогічні за своєю правовою природою положення щодо переважного права передбачені і корпоративним законодавством. Так, відповідно до статті 20 Закону України «Про това-

риства з обмеженою та додатковою відповідальністю», учасник товариства має переважне право на придбання частки (її частини), що відчужується іншим учасником третій особі. Реалізація цього права також забезпечується обов'язком продавця письмово повідомити інших учасників про намір продажу із зазначенням ціни та інших умов. Додатково треба зазначити, що відповідно до статті 21 зазначеного Закону, статутом товариства може бути встановлено обмеження щодо відчуження частки, зокрема передбачено необхідність отримання згоди інших учасників товариства на її продаж або передачу в заставу, що істотно впливає на порядок реалізації прав учасників [3].

Уточненню підлягає питання: чи є можливість «обійти» правило переважної купівлі-продажу частки? У постанові від 17 травня 2022 р. у справі № 520/2224/19-ц КЦС ВС зробив висновок, що наведені норми щодо переважної купівлі-продажу частки можуть застосовуватися виключно в разі укладення договору купівлі-продажу. Вона не може застосовуватися у випадку укладення договорів міни, дарування, ренти, довічного утримання, спадкового договору або складання заповіту тощо [4]. В такому разі варто розглядати питання щодо удаваності правочину та його перекваліфікації, а потім до відповідних відносин застосовувати правила, які передбачені для договору купівлі-продажу [5].

Ще однією суттєвою відмінністю є характер відповідальності співвласників за зобов'язаннями. У праві спільної часткової власності кожен співвласник несе відповідальність у межах належної йому частки, і стягнення звертається саме на цю частку. Натомість у праві спільної сумісної власності відповідальність має більш складний характер: у разі виникнення зобов'язань одного зі співвласників зазвичай необхідним є попереднє визначення його частки у спільному майні, однак у певних випадках (зокрема щодо зобов'язань подружжя) можлива солідарна відповідальність, що впливає зі спільного характеру майна та інтересів.

Так, Верховний Суд у постанові від 01 вересня 2022 р. у справі № 245/9244/17 дійшов висновків, що, виходячи зі змісту статей 60, 65 СК України, під час поділу майна подружжя враховуються також борги подружжя за зобов'язаннями, що виникли в інтересах сім'ї [6].

Так, якщо одним із подружжя укладено договір в інтересах сім'ї, то цивільні права та обов'язки за цим договором виникають в обох із подружжя, а тому якщо боргові зобов'язання підтверджуються наявними у справі доказами, такі боргові зобов'язання повинні враховуватися під час поділу майна подружжя. Подібні висновки викладені у постанові Великої Палати Верховного Суду від 30 червня 2020 р. в справі № 638/18231/15-ц [7].

Виконання кредитних зобов'язань, які виникли в обох із подружжя, за рахунок особистих коштів одного з них (у тому числі і частково) може бути підставою для вимог до іншого з подружжя, в тому числі і за правилами статті 544 ЦК України.

Водночас кошти, отримані в борг одним з подружжя та використані не в інтересах сім'ї, не можуть бути стягнуті з іншого подружжя солідарно на підставі статті 65 СК України. Відповідне положення міститься у постанові Верховного Суду від 7 жовтня 2020 р. у справі № 752/7501/18 [8].

Висновки. Спільна сумісна та спільна часткова власність, як різновиди спільної власності, відрізняються насамперед за критерієм визначеності часток, що обумовлює специфіку здійснення правомочностей співвласників та порядок розпорядження майном. З'ясовано, що у спільній сумісній власності реалізація прав залежить від узгодженості дій співвласників і презумпції їх спільної волі, тоді як у спільній частковій власності визначеність часток забезпечує можливість самостійного розпорядження ними з урахуванням переважного права інших співвласників. Проаналізовано особливості відчуження майна, зокрема наслідки порушення порядку продажу частки та умови визнання правочинів недійсними, а також співвідношення норм цивільного та корпоративного законодавства. Узагальнення судової практики дало встановити підходи до вирішення спорів, пов'язаних із реалізацією прав співвласників та відповідальністю за зобов'язаннями. Отримані результати свідчать про наявність окремих проблем правозастосування та обґрунтовують необхідність подальшого вдосконалення правового регулювання у цій сфері.

Abstract. The article examines the peculiarities of exercising the right of joint ownership and joint partial ownership, in particular their differences in legal regime, the procedure for exercising co-owners' rights, and the alienation of a share. Formal-legal, systemic, and comparative legal research methods were applied. The provisions of civil, family, and corporate legislation, as well as case law, were analyzed. The key differences between the types of joint ownership, the specifics of exercising the pre-emptive right of purchase, and the consequences of its violation are identified. Scientific and practical recommendations for improving legal regulation are formulated.

Keywords: joint ownership, shared ownership, joint joint ownership, pre-emptive right, share alienation.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
2. Сімейний Кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.
3. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 р. № 2275-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 13. Ст. 69.
4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 17 травня 2022 року у справі № 520/2224/19-ц. *ПРОТОКОЛ. Юридичний інтернет-ресурс*. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_ktss_vp_vid_17_05_2022_roku_u_spravi_520_2224_19/ (дата звернення 01.03.2026).
5. Порухення переважного права учасника ТОВ і способи захисту цього права обговорили представники ВС на тематичному заході. *Судова влада України*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1776793/> (дата звернення 07.03.2026).
6. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 01 вересня 2022 року у справі № 245/9244/17. *ПРОТОКОЛ. Юридичний інтернет-ресурс*. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_ktss_vp_vid_01_09_2022_roku_u_spravi_245_9244_17/ (дата звернення 10.03.2026).
7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30 червня 2020 року в справі № 638/18231/15-ц. *ЗАКОН ONLINE*. URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/90458942> (дата звернення 15.03.2026).
8. Постанова Верховного Суду від 7 жовтня 2020 року у справі № 752/7501/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92315296> (дата звернення 20.03.2026).

УДК 342.9:340.124

ДИСБАЛАНС РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ КОМПЛЕКТУВАННЯ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Є. С. Грабова, А. Є. Краковська

Анотація. У статті досліджено проблеми реалізації повноважень територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки в умовах воєнного стану, зокрема дисбаланс між мобілізаційними та соціальними функціями. Застосовано методи аналізу нормативно-правових актів, судової практики, порівняльно-правовий і системний методи дослідження. Виявлено основні проблеми діяльності ТЦК та СП: порушення процедур мобілізації, недоліки ведення військового обліку, зловживання під час медичних оглядів, а також недостатню ефективність соціальної підтримки громадян. Запропоновано шляхи вдосконалення роботи ТЦК та СП, зокрема через запровадження незалежної медичної експертизи та інституту соціального навігатора.

Ключові слова: повноваження територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, дисбаланс повноважень, орган військового управління, військовий облік, мобілізаційні заходи, контроль, соціальна підтримка, судова практика.

Вступ. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну у 2022 р. кардинально змінило підходи до організації мобілізаційних процесів, комплектування Збройних Сил України і соціального захисту військовослужбовців та їхніх сімей. Центральну роль у цьому процесі стали відігравати територіальні центри комплектування та соціальної підтримки (ТЦК та СП) – органи, на які покладено не лише завдання мобілізації, а й широкий спектр соціальних, кадрових, облікових і координаційних функцій. Проте на практиці діяльність цих центрів супроводжується значним дисбалансом у реалізації повноважень: одні функції виконуються надмірно активно, інші – формально або з численними порушеннями.

Проблема полягає у тому, що, попри зростання ролі ТЦК та СП у системі національної безпеки, ефективність їхньої роботи залишається нерівномірною. Частина повноважень, як-от